

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на *Емилия Благоева Кикарина*, озаглавена „КОМУНИКАЦИЯ И КОМУНИКАЦИОНЕН МОДЕЛ НА БОГОМИЛСКОТО ДВИЖЕНИЕ ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО (X-XIV ВЕК)“, предложена за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Връзки с обществеността),
изготвено от чл.-кор. Ангел С. Стефанов

Текстът на предложената от Емилия Кикарина дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ е в обем от 266 страници и съдържа Увод, три глави, структурирани по параграфи, Основни изводи, Научни приноси, Приложения и Библиография.

Задачата, която Е. Кикарина си поставя в своята дисертация е да реконструира оня тип публичност и начин на комуникация в средновековна България, характерни както за себепредставянето на богомилското движение през периода X–XIV в., така и за комуникационната практика между представители на църковната и на светската власт в България и Византия през този исторически период. Тази задача предполага добро историческо познание за обществения, културния и стопанския начин на живот през отбелязания средновековен период в България и Византийската империя. Е. Кикарина си дава сметка за това изискване още в началото на дисертацията, като се спира на трудностите, които съпътстват нейното изследване. Те идват от обстоятелството, че за многоаспектното присъствие на богомилското движение има фрагментирани исторически източници, които да произхождат от страна на самото богомилско движение.

Както може да се очаква от методологична гледна точка, за осъществяването на посочената задача докторантката предприема изработването на релевантен комуникационен модел, приложим към

интересуващата я предметна област. Тази област е представена в параграф 1.2 посредством елементи, носещи необичайното наименование „теоретични маркери на приложение на модела“, но те представят адекватно предметната област на неговото приложение, изградена от налични исторически знания за България и Византия през визирания период от близо 500 години, между X-ти и XIV-ти в.

В параграф 1.3 е отделено подобаващо внимание на понятието „публичност“ с разяснението, че то стои в основата на разбирането на социалната комуникация. Е. Кикарина се съгласява със схващанията на Хана Арент и на Юрген Хабермас и заявява, че „**през Средновековието се зараждат и развиват две относително самостоятелни полета публичност:** религиозна „*християнска публичност*“ (Арент) и „*представителната публичност*“ (Хабермас)“ (с. 65). При това тези два вида публичност хем „комуникират и резонират помежду си“, хем имат различно историческо присъствие: християнската публичност преобладава до към края на XII в., а представителната публичност – между XII и XVII в. (пак там). Но така или иначе, те са характерни за цялостния период на съществуване на богомилското движение в България.

В първите два параграфа на втора глава са изчерпателно представени общите характеристики и специфичните особености на социалната комуникация както във вътрешнополитически план, така и по отношение на външнополитическите връзки и културно общуване между двете големи източноевропейски държави България и Византия. Е. Кикарина се ръководи в това отношение от посочените в параграф 1.2 теоретични маркери на приложение на използвания от нея комуникационен модел. Той се прилага успешно към две „комуникационни ситуации“ във Византийската империя от края на XI-ти и началото на XIV в. В параграф 2.3 са представени обстойно и компетентно произходът, духовният и социалният характер на богомилското движение в България и Византия,

както и причините за негативното отношение към него както от страна на светската власт, така и от страна на църквата в тези средновековни държави. Отново е приложен успешно композираният от докторантката комуникационен модел към кореспонденцията между българския цар Петър и византийския патриарх Теофилакт.

Трета глава предоставя изследване на комуникационните аспекти на богомилството, доколкото начинът на живот на богомилите и техните проповеди не стоят в изолация от цялостния обществен живот в средновековна България и Византия, като при това са били и заплаха за официалната светска власт и авторитета на църквата. Правилно се отбелязва, че богомилската комуникация се разгръща на две нива – духовно и социално. Духовната комуникация „е предопределена от силната религиозност, в която същинските богомилски последователи и свършени пребивават, като за тях най-важен е практикуването на живот по вярванията и духовните принципи на богомилското учение. Тя се осъществява в рамките на движението и именно поради тази причина може да бъде назована още и „вътрешна“ комуникация... От своя страна второто ниво на богомилска комуникация – социалната е тяхната външна комуникативност, чрез която богомилите се свързват със света и обществото, изпращат и отговарят на изпратени от външните хора съобщения“ (с. 154). Изявени и коментирани са четири адекватни на социално-историческата им среда методи, чрез които богомилите осъществяват своята разностранна комуникация (с. 159-160). Подробно са разгледани четири ключови за дисертацията комуникационни ситуации между богомилското движение и официалните власти на средновековна България и на Византия, като са скрупулъзно реконструирани чрез възприетия от Е. Кикарина комуникационен модел. Интересна е позицията на докторантката, представена в параграф 3.3, че комуникационните умения на богомилите са прехвърлили многовековната им отдалеченост,

като „създават предпоставки за осъществяване на пренос на техните идеи и специфична енергия през вековете чак до нашето съвремие“ (с. 196). В подкрепа на този възглед Е. Кикарина привежда конкретни произведения на известни български писатели и интелектуалци през миналия и настоящия век. Според нея в съдържанието на днешните технизирани форми на комуникация могат да се открият следи от хуманистичните идеали на богомилското движение.

Специално заслужава да се отбележи необходимото натрупване на широки исторически познания за социалния, политически, икономически и културен живот на България и Византия през разглеждания средновековен период, както и живият интерес на докторантката към оскъдните материални исторически находки, говорещи за символни елементи, присъщи на богомилския светоглед, като част от тях са нейно откритие. За целта е проучена обилна литература, компетентно използвана за целите на предприетото изследване.

Имам няколко бележки към текста на дисертацията, като първата е към комуникационния модел, представен в параграф 1.2. Компонентът под надслов *„Социална роля на комуникаторите“* би могъл да се обедини със следващия, наречен *„Социални групи, към които принадлежат комуникаторите“*, като се даде общо наименование *„Социална роля и социален статус на комуникаторите“*. Това е само една препоръка, която би направила по-стегнато самото прилагане на изработения модел към разгледаните в дисертацията комуникационни ситуации.

В началото на 68-ма стр. се казва, че понятието за Средновековие е по-широко от това за социална комуникация. Като се оставят настрана различните смисли на тези понятия, твърдението изисква пояснение, защото социална комуникация присъства във всички открити етапи на човешката цивилизация и следователно, има по-широк исторически обхват от Средновековието.

В текста на дисертацията се натъкваме на обширни пояснения за известни на културния читател неща – например кои векове се отнасят към Средновековието, къде на географската карта е разположена Европа (с. 69-70), как е възникнала и се е развивала българската държава (с. 85), защо социалната комуникация е многопластово явление и др. п. Такава обща информация би могла да бъде съкратена и центрирана единствено с оглед на конкретното тематично разглеждане в даден параграф от текста на дисертацията. Налични са и идейни повторения на различни места в текста, например какво е представянето на Х. Арент относно християнската публичност, както и на Ю. Хабермас относно дворянско-рицарската публичност както в 1.3, така и 2.1.

Към богатия списък с литературни източници би могла да се присъедини книгата на Рупен Крикорян „Дуализмът на павликяните – философски и социални възгледи и влияние“, София, 2010 г., в която идейният дуализъм на павликянското и богомилското движение е представен от философска гледна точка.

Тези бележки не омаловажават стойността на оценяваната дисертация.

Съгласен съм с представените на с. 229 научни приноси.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с автора на дисертацията.

След всичко казано дотук ще гласувам убедено с „ДА“ за присъждането на Емилия Благоева Кикарина на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Журналистика – Връзки с обществеността).

София, 11.12.2020 г.

